

Kitap İncelemesi

FATMA TAŞDEMİR - TERÖRİZM VE ÜLKE DIŞI KUVVET KULLANMA HUKUKU

Nobel Yayıncılık, 334 sayfa, 2020, ISBN: 978-625-402-327-9Eser, 2005 tarihinde Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Doktora Programı dahilinde “*Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi*” adlı doktora tezinden mühlhem yeni gelişmeler ve tartışmalar eşliğinde revize edilerek çağdaş uluslararası hukukun kapsamlı ve titizlikle araştırılmış bir versiyonudur. Zengin ve ayrıntılı içerikle donatılmış olan bu eser, dil ve üslup açısından okuyucuya büyük bir kolaylık sunmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürde yer alan birincil/temel kaynakların kullanılmasının yanı sıra literatürde var olan tartışmaların sistematik bir şekilde tasnif edilmesi, eseri akademik olarak besleyici bir hale getirmekte ve yoğun olan bu eserin anlaşılabilirliğini arttırmaktadır.

Terörizm tehdidi hükümetler/devletler ve dünya genelindeki vatandaşlar için en önemli güvenlik meselesidir. Terör tehdidini bertaraf etmek için terörizmin doğası ve terörle mücadelenin bileşenleri üzerine yazılan çalışmalardan biri olarak ortaya çıkan bu eserin temel problematiği terörizmle mücadelede ülke dışı kuvvet kullanmanın meşruiyeti üzerinedir. Nitekim modern uluslararası hukuk gerçekçi ve pragmatik olarak terörizmle mücadelenin zorluklarına iki tür yanıt sunmaktadır: *Jus in bello* ve *jus ad bellum*. *Jus in bello*, *jus ad bellum* nihai hedefine ulaşamadığında yani silahlı çatışma başladığında geçerlidir. Başka bir ifadeyle *jus in bello*, savaşı mümkün olduğunca insancılaştırma gayreti olarak ortaya çıkmaktadır. *Jus ad bellum* ise savaşa başvurma hakkını ele almaktadır. Araştırma konusu *jus ad bellum* üzerine temellendirilen bu eser, barış döneminde kuvvet kullanma opsiyonu olarak devletlerin ekseriyeti tarafından yeğlenmektedir. *Jus ad bellum*, II. Dünya Savaşı’ndan sonra devrim niteliğinde bir değişikliğe uğramıştır. 1648 Westphalia Barışı ile zuhur eden klasik uluslararası hukuk kuralları devletlerin egemen birer aktör olmaları nedeniyle savaşa başvurma hakkını tasarrufları altına almıştır. Bu nedenle kuvvete başvurma hakkı –*jus ad bellum*- bütün devletlere tanınan münhasır bir alanı oluşturmaktadır. Tarihsel referanslar göz önüne alındığında teologlar ve felsefeciler tarafından geliştirilen doktrinleri takiben haklı-haksız savaşlar arasında bir ayırım yapılmaktaydı ve yalnızca ilki meşru bir dayanak noktası olarak kabul edilmekteydi. Ancak BM Sözleşmesi ile tarihte ilk kez –genel bir kural olarak- kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma yasaklanmıştır, ancak kendini

savunma amacıyla yapılan eylemler bu kuralın istisnası olarak kabul edilmiştir. Bu insicamda incelenen bu eserde, son dönemlerde zuhur eden devlet uygulamaları, içtihat ve doktrindeki gelişmeler öncülüğünde terörizmle mücadelede Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nde yer alan kuvvet kullanma yasağı, meşru müdafaa hakkı ve uluslararası teamül hukukundaki meşru müdafaa hakkının kapsam ve sınırlarının yer aldığı normatif düzen kategorik incelemeye tabi tutulmuştur.

Terörizmin felsefesi, grup ve toplum arasında bir arada yaşama olasılığını dikkate almaz, daha ziyade toplumu yok etmeyi amaçlar. 11 Eylül saldırıları, şüphesiz uluslararası hukukta dramatik bir şekilde yeni bir dönemi başlatıp başlatmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu çalışma çoğu bakımdan kuvvet kullanma hukukunun uluslararası terörizme karşı yeterli olduğunu kanıtlamıştır. Yeterli olmadığı yerde ortaya çıkan normatif beklentiler, değişen küresel gerçeklikler karşısında mevcut hukuk sisteminin mantıksal ve sürekli evriminden ziyade yeni bir dönemi temsil ettiğine işaret etmektedir.

Terörizm, bugünlerde siyasi kelime dağarcığında en önemli kelimelerinden biridir. Dünya genelinde insanlar her gün terör eylemlerine maruz kalmaktadır. Bu özel şiddet içeren siyasi suç ve yasadışı çatışma biçimini kontrol altına almak için dünya çapında yüz milyonlarca dolar harcanmaktadır. Öte yandan 2014 yılında meydana gelen 13,463 terör saldırısında 32,700 kişi ölmüş, 34,700 kişi yaralanmış ve 9,400'den fazla kişi teröristlerce kaçırılmış ve rehin alınmıştır. Ortaya çıkan bu dramatik tablo esasında teröristlerin stratejik hedefleri, hedeflenen hükümetin faaliyetlerini, vatandaşlarını savunmaktan aciz görünecek kadar kesintiye uğratmayı ve böylelikle bir toplumun demokratik doğasını ve kişisel özgürlüklerini aşındırabilecek sert zorlayıcı önlemlerin alınmasına olanak tanıyarak aşırı/radikal bir reaksiyon vermeye teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Tehdidin ve belirsizliğin arttığı bir ortamda terör ile mücadelede devletlerin kullandıkları yöntem ve araçlar ve devletler tarafından verilen reaksiyonların meşruiyeti önem kazanmaktadır.

Eseri beş bölüm üzerine inşa eden yazar, birinci bölümde uluslararası hukuk perspektifinden terörizm olgusunu ele almaktadır. Yazar, güncel kaynaklarla mevcut literatürdeki tartışmaları göz ardı etmeden terörizmin yeni bir olgu olmadığını iddia etmiş ve bunu tarihsel referanslarla desteklenmiştir. Öte yandan terörizmin ortak bir tanımının olmadığını, yakın bir gelecekte ise uluslararası toplum tarafından terörizmin kabul edilen jenerik bir tanımının yapılamayacağını da belirten yazar, kavramın karakteristik özelliklerini vurgulamayı ihmal etmemiştir. Ayrıca yazar, Fransız İhtilalinin modern terörizmin nüvesini oluşturduğunu ve geçmişten günümüze politik bir araç haline geldiğini iddia etmektedir. Yazar, Tıpkı terörizmin tanımında olduğu

gibi terörizme ilişkin ortak bir taksonomiden de bahsedilemeyeceği tezi üzerinden hareket etmiş ve bunun nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Terörizm kavramının geliştirilmiş ortak bir tipolojisi yoktur. Bu nedenle farklı kurumlar ve yazarlar, terörizmi faaliyette bulunduğu ve etkilediği coğrafi alan, eylemlerin doğurduğu sonuç, açığa vurulmuş somut amaç, yabancı bir unsur içerip içermeme gibi unsurlardan yola çıkılarak çeşitli şekillerde sınıflandırmaktadır.*”

İkinci bölümde uluslararası terörizmle mücadelede uluslararası hukukun öngördüğü yaklaşımlar üzerine yoğunlaşan yazar, terörizmle mücadelede çeşitli yöntem ve tekniklerin olduğunu yadsımaz. Bu yöntem ve tekniklerin çeşitliliğine işaret eden yazar, terörizmle mücadeleyi iki temel analiz düzeyi üzerinden ele almıştır. Bunlardan ilki hukuk uygulama yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre terörizm yalnızca kriminolojik bir vakadır, uluslararası terörizm sıradan bir güvenlik sorunudur. Bu yaklaşımın odak noktası ise terör faaliyetlerine katılanların mutlak suretle yargılanması hususundadır. Devletlerarası işbirliğini elzem gören bu yaklaşım, uluslararası sözleşmelerle, uluslararası örgütlerin ve uluslararası mahkemelerin kararları ile desteklenmiştir. İkincisi ise uluslararası silahlı çatışmalar hukuku yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre; sivil-muharip, askerî ve askerî olmayan nesnelere ayırt edilmesi, gereksiz acı ve ıstıraba neden olmama, askerî gereklilik, önlem alma gibi temel ilke ve kriterlere uyum sağlama büyük önem arz etmektedir. Yazar, terörizmle mücadelede hukuk uygulama yaklaşımı ile silahlı çatışmalar hukuku yaklaşımının mantık, hedef ve yapı açısından ayrıştığını, terörizmin önlenmesi konusundaki sözleşmelerin silahlı çatışma sırasında uygulanıp uygulanmayacağı ve muafiyet maddelerinin nasıl yorumlanacağı konusundaki belirsizlikler ve hukuksal boşluklar açısından her iki yaklaşım açısından çatışma çıktığını belirtmektedir. Yazar, bu müphemliği farklı görüşler içerisinde karşılaştırırken, küresel bir aktör olarak ortaya çıkan DEAŞ ve benzeri terör örgütlerinin ortaya çıkardığı hibrit tehditlere karşı hibrit yaklaşımların kabul edilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Üçüncü bölümde yazar, mevcut kuvvet kullanma hukukunun terörizm, devlet dışı silahlı aktörler ve kitle imha silahlarının ortaya çıkardığı yeni tehditlerle baş etme konusunda yeterli olup olmadığı sorusu üzerinden kategorik bir inceleme yaparken, günümüzde meydana gelen gelişmelerin normatif düzeni erozyona uğrattığını başka bir ifadeyle kuvvet kullanma hukukuna ilişkin ciddi bir tehdit yönelttiğini ifade etmektedir. Bu iddia öncelikle kuvvet kullanma yasağının tarihsel referanslar ve devlet uygulamalarıyla desteklenmiştir. Yazar, BM Sözleşmesi madde 2(4) ile kuvvet kullanma yasağının normatif bir statü kazandığı, bu kuralın teamül kuralı ve *jus cogens* mahiyette olduğu inancıyla konuyu derinlemesine analiz ederken, BM Sözleşmesi’nden kaynaklı kuvvet kullanma sistemine ilişkin

meydana gelen sorunları güncel tartışmalar eşliğinde okuyucuya sunmuştur. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında kuvvet kullanma yasağına atfedilen önem çerçevesinde, terörizme karşı mücadelede devlet uygulamalarının meşruluğunu değerlendirmede uluslararası hukukun geleneksel kategorilerinin yeterliliğinin sorgulandığı varsayımı üzerinden hareket eden yazar, terörizmle mücadelede uygulanacak tedbirlerin madde 2(4)'de öngörülen yasağın mahiyetini esnekleştirdiği ve ilgili sözleşme bünyesinde öngörülme-yen istisnaların doktrinel düzeyde ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Dördüncü bölümde, BM Sözleşmesi'nin en tartışmalı hükümlerinden biri olarak ortaya çıkan madde 51'de vücut bulan meşru müdafaa hakkı ele alınmıştır. Bu hakkın kullanılabilme koşullarını silahlı bir saldırının varlığına, doğal ve kolektif hak ve geçici bir niteliği haiz olduğuna ve teamül hukukundan kaynaklı gereklilik, aciliyet ve orantılılık kriterlerine dayandıran yazar, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra terörizmle mücadele kapsamında meşru müdafaa hakkının geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm tarihsel referanslar aracılığıyla ele almış, literatürde yer alan tartışmalara yer vermiş ve devlet uygulamalarıyla detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Sistematik bir tasnif içerisinde yazar, devlet uygulamalarında ortaya çıkan ikircikli tutumun, terörizme karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımının meşruiyeti hakkında pragmatik tespitlerin yapılmasına mani olduğu düşüncesini örneklerle desteklemiştir.

Beşinci bölümün ana omurgası iki temel soru üzerine inşa edilmiştir: Birincisi; silahlı terörist saldırılarına maruz kalan devletler ülke dışında kuvvet kullanabilir mi? İkincisi ise fiili bir silahlı saldırı olmadan önleyici meşru müdafaa hakkı gerçekleştirilebilir mi? Yazar bu iki soruyu doktrin, içtihat ve devlet uygulamaları düzeyinde ele alırken meşru müdafaa hakkının yeni gelişmeler ve teknolojiler karşısında dar yorumundan ziyade geniş bir yoruma tabii tutulduğunu ve uygulama alanının ise müphem/paradoksal bir hale geldiğini tespit etmiştir.

Sonuç bölümünde genel değerlendirmelerde bulunarak eserin bütünü hakkında elde ettiği çıkarımları, ileri sürdüğü argümanlarla teyit etmiştir. Yazar, BM'nin günümüzde daha etkin bir rol oynamasını, uluslararası toplumun mutabık kaldığı ortak bir terörizm tanımının yapılmasını elzem görmektedir. Çünkü genel ve kapsamlı bir tanımın yapılmasıyla uluslararası toplum arasında iş birliği sağlanacak ve çatışmaların/sorunların barışçıl yollarla çözülmesine olanak tanıyacaktır. Öte yandan, küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği değişimlerin tehdidin boyutunu, kaynağını ve olağan yöntem ve araçları çeşitlendirmiştir. Yazar, terörizmle mücadelede uluslararası bir mahkemenin kurulması gerektiği inancını

yinelemiştir. Ancak devletlerarası rekabette terörizm önemli bir araç olarak kullanılırken, kurulacak olan uluslararası mahkemeye taraf olarak kendilerinin yargılanmalarına olanak tanımaları pek rasyonel bir tutum olarak görünmemektedir. Yazar, günümüzde meydana gelen/gerçekleştirilen ülke dışı kuvvet kullanma eylemlerinin, madde 2(4)'deki kuvvet kullanma yasağını ortadan kaldırmadığını, temel normların istisnalarına başvurma ya da normları daha geniş ve esnek yorumlama girişimlerinin yoğunluk kazandığını da öne sürmektedir.

Eser, bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında sistematik bir şekilde ele alınan her bir bölüm puzzle'ın bir parçasını oluşturmaktadır. Yazar, bölümler arasında geçiş sağlarken, öncelikle normatif düzeni, mevcut tartışmaları ve yakın olduğu/benimsediği yaklaşımı bir değerlendirme ile okuyucuya sunmaktadır. İddia edilen tezler/argümanlar ise kesintiye/şüpheye uğramaksızın desteklenmekte, eserin bütününde bu iddia/argümanlar kendisini hissettirmektedir. Eser, sadece akademik camianın ötesinde birçok kesime hitap etmektedir. Bilhassa terörle mücadelenin yoğun olduğu güvenlik ile ilgili kamu görevi icra edenlere rehberlik etme potansiyeline sahip bir yoğunluktadır. Bütün bunlara ek olarak eser birçok bakımdan fayda sağlamaktadır. Özellikle eserin müellifinin terörizm ve kuvvet kullanma hukuku arasındaki ilişki gibi uluslararası hukukun tartışmalı yönleri hakkında yaygın tartışmaları, uluslararası hukukun çeşitli rejimleri/dalları arasındaki rabıtaya ilişkin meseleleri yeniden şekillendirme çabasıdır.

Adem ÖZER*

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

---

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, adem.ozar@hbv.edu.tr, ademmozerr@gmail.com